

Јелена Павловић:

ШЕЗДЕСЕТ ОСМА – ЛИЧНЕ ИСТОРИЈЕ (80 сведочења),
приредио Ђорђе Малавразић, саиздаваштво ЈП „Службени гласник”
са РДУ РТС – Радио Београд 2, 2008, 839.

Поводом четрдесетогодишњице студентских демонстрација одржаних у Београду 1968, захваљујући приређивачу новинару Ђорђу Малавразићу и издавачу ЈП „Службени гласник” у књижарама се 2008. године појавио зборник докумената Шездесет осма – Личне историје (80 сведочења). Ово обимно дело (преко 800 страница) обухвата осамдесет ауторизованих сведочења учесника познатих студентских демонстрација, а која су аутори претходно изговорили учествујући у документарној серији Радио Београда 2 „Говори да бих те видео”.

Како шездесете године двадесетог века до сада нису темељно истражене у српској историографији, овај зборник представља драгоцен историјски извор првог реда који ће подстаћи научну радозналост и задовољити истраживачке страсти: историчара, социолога, филозофа, психолога, антрополога, политиколога..., али и шире читалачке публике и самим тим представљати значајан допринос проучавању историје социјалистичке Југославије. Осветлити позадину јунских (липањских) таласања (гибања) и критички сагледати догађај чији је значај делимично преувеличан и смештен на пиједастал ле-

генде, док је у другом делу јавног мњења неправедно потцењен представља значајан задатак који се намеће будућим истраживачима. Сведочанства, али и накнадна запажања о споменутој години настала из пера непосредних учесника, од којих су многи оставили трага у југословенској науци и култури, а неки и данас представљају део политичког, друштвеног и културног живота. Зборник садржи сведочанства оних личности које, по речима приређивача, представљају кључне личности 68, које имају целовиту причу и које су биране тако да репрезентују различите струје унутар покрета. Премда писана различитим стиловима ова сведочења чине јединствен оквир за реконструкцију јунских збивања и тумачења њихових узрока и последица.

У оквиру једанаест поглавља (I Гласови из професорске 68, II Феномен Студент, III Узаврели студентски град, IV Студентске демонстрације – искуство и књижевна инспирација, V Дух 68. на Академији, VI Социолошко-филозофски аутопортрети, VII Процеси и тамновања, VIII Револуционарно-дадаистички колаж, IX Загреб – Београд, X Медији, осветљени изнутра XI Круг подршке) сабрана

су сећања побуњених студената и професора, друштвених и културних радника који су одиграли главну улогу током једног од најдраматичнијих поглавља наше послератне историје".

Иако су збивања у свету (протести у Паризу, Берлину, Прагу, Варшави...) утицала на активност студентског покрета, стварни бунт је настао као реакција на сложене проблеме југословенског друштва.

Седма деценија, деценија наде и разочарења, остала је упамћена по порасту угледа земље у иностранству, али и по доношењу новог Устава (1963), уставним амандманима који су утицали на декомпоновање југословенске федерације, смени Александра Ранковића (1966), неуспешним привредним реформама (1961, 1965), јачању републичких етатизама, економији која се све више затварала у републичке границе, продору национализма, као и покушају недогматске интерпретације марксизма и условно већој слободи за културне ствараоце.

Поред црног таласа који се појавом у југословенској кинематографији шездесетих година бавио гротескним приказивањем југословенске стварности подвлачећи несагласност између теорије и друштвене праксе и студентске демонстрације су указале на све противуречности југословенског друштва и на тај начин демонтирале мит о социјализму као безконфликтном друштву.

Демонстрације започете, 2. јуна, сукобом студената и бригадира на Новом Београду, окончане 9. јуна 1968. чувеним говором председника Тита који је позвао студенте да му помогну у решавању нагомиланих друштвених проблема, утицале су на стварање специфичне друштвене климе, биле апел за ширење слободе

и социјалне правде, посебно за подизање нивоа слободног мишљења и изражавања, као и позив на својеврсну револуцију морала. Година која је увести многих била обавијена романтичним митом побуне за испуњавање идеала била је вероватно и година последње побуне младих у име изневерених идеја социјализма и југословенства.

Прво поглавље *Гласови из професорске 68.* садржи сведочења четрнаест активних учесника студентске побуне: Љ. Тадића, М. Марковића, С. Стојановића, З. Голубовић, М. Животића, Д. Мићуновића, Н. Попова, Т. Инђића, Б. Кузмановића, С. Елаковића, Н. Милошевића, К. Чавошког, Љ. Јеремића, П. Бајчетића, као и говор који је на Правном факултету одржао професор Михаило Ђурић. Сабрана су сведочења професора и асистената духовних покретача протеста који су се, бавећи се савременим политичким темама у оквиру часописа Праксис (Загреб) и Филозофија (Београд), залагали за кристализацију критичког мишљења и критичког односа према систему (беспощедна критика свега постојећег). По њиховом мишљењу 1968. је била протест за социјалне вредности које је режим држао по страни (Тадић), својеврсни отпор репресији (Голубовић), лево либерална побуна (Мићуновић), лево еманципаторски покрет (Стојановић), провала повређеног осећања за елементарну животну правду (Јеремић), почетак делегитимизације једног система (Животић), самоникло, самоделатно кретање, покрет који је одузео легитимацију Брозовом режиму (Инђић).

Друго поглавље *Феномен Студент* осветљава догађаје из визуре сарадника познатог студентског гласила које је кроз рубрике намењене хумору езоповским језиком кри-

тички обрађивало савремене друштвено-политичке теме и на тај начин припремало терен за побуну. Сећања на својеврсну школу новинарства и интелектуално либералну атмосферу која је у њој владала дају чланови редакције Студента: Ђ. Вуковић, А. Хоџић, А. Илић, М. Савић, М. Јосић Вишњић; Б. Оташевић, К. Курспахић, В. Теофиловић, М. Мајсторовић. Из њихових исказа сазнајемо да су студентска и омладинска штампа биле професионално уређиване, а часопис Студент постао угледни лист великог тиража који није читала само студентска популација.

Узаврели *Студентски град* представља наслов трећег поглавља које садржи сећања станара Студентског града на Новом Београду, места одакле је потекла побуна, а потом се после догађаја на Подвожњаку, прелила у факултетске амфитеатре и ауле. У сећањима А. Јакшић, С. Вујовића, Ђ. Ускоковића, Р. Ђурића, П. Богдановића и С. Вујовића Студентски град је био место где је у скромним павиљонима, без купатила, телефона, телевизора, са великим бројем илегално усељених живела бројна студентска комуна чије се порекло везивало за скромне чиновничке, радничке и сељачке породице из свих делова Југославије и која је, тек доласком у Београд, била у прилици да упозна животне услове припадника повлашћених кругова. Током побуне овај „град у граду“ изолован студентском и полицијском стражом постаје острво интелектуалне слободе.

Четврто поглавље *Студентске демонстрације – искуство и књижевна инспирација* садржи текстове тадашњих студената потоњих књижевника: Р. Дамјановића, Л. Вегела, Р. Андрића, М. Витезовића, Д. Брајковића који су активно учествујући у јунским догађајима пронашли своју

уметничку инспирацију и теме за књижевно стваралаштво.

Пето поглавље *Дух 68. на Академији* сабира сведочења студената Академије за филм, позориште, радио и телевизију (Љ. Ристић, М. Мариновић, Б. Павићевић, З. Јевремовић, Д. Ораховац, Д. Клаић, Д. Жеграц) која се шездесетих година налазила у Кнез Михаиловој улици и поред Филозофског и Филолошког факултета била у самом епицентру побуне. Студенти Академије исказали су своје незадовољство постојећим стањем у друштву, истичући заједништво и солидарност они су показали жељу за повратком обећаним принципима етичности и врлине. Критички дух изашао из боце јуна 1968. почео је ускоро да се испољава у позориштима и на филму делимично захваљујући и њиховом ангажману.

Социолошко-филозофски аутијор-трити чине шесто поглавље овог зборника, а састоје се од сећања студената Филозофског факултета који је постао центар побуне. О шест дана проведених по факултетским ходницима и учионицама, на трибинама и конвентима, као и у дворишту Капетан Мишиног здања где су се у сенци процветалих липа за говорницом смењивали професори, студенти, књижевници и глумци сведоче: С. Лихт, С. Лазић, К. Петовар, Д. Бошковић, Д. Кузмановић, П. Рак, Б. Боријан, В. Стамболовић, Д. Олуји Олуја, Ж. Митровић, В. Стојановић. Снабдевање храном, прикупљање добровољних прилога, штампање летака и прогласа, издавање пропусница, борба против провокатора и избегавање сукоба са полицијом биле су њихове свакодневне дужности.

Поглавље *Процеси и шамновања* чине потресна сведочења студената (Љ. Мијановић, Г. Ђапић, М. Николић, Ј. Кљајић, П. Имшировић, Л.

Стојановић, Д. Удовички) који су по завршетку побуне сумњичени, прогањани, хапшени и осуђивани на затворске казне. Сведочанство о томе колико је бунтовна б8. определила животе највернијих следбеника њених идеја који су седамдесетих и осамдесетих година делујући путем петиција и активношћу на Слободном Универзитету оптуживани за „троцкизам” и третирани као државни непријатељ.

Осмо поглавље *Революционарно-дадаистички колаж* посвећено је творцима сатиричног листа Фронтистерион (Мислионица) у коме су С. Слапшак, В. Ђургус Казимир и З. Миндеровић користећи античке теме и јунаке кроз хумор, гротеску, персифлажу и језичке каламбуре правили алузије на савремену југословенску реалност.

Девето поглавље *Загреб – Београд* садржи сведочења загребачких студената И. Бешкера, Н. Прелога и М. Мартића из редакције Омладинског тједника (пандан београдском Студенту) који су на вест о јунским догађајима аутомобилима кренули ка Београду и узели активног учешћа у студентској побуни. Ту је и њихов осврт на побуну у загребачком Сту-

дентском центру која се по свом обиму није могла мерити са побуном у Београду.

Медији, осветљени изнутра чине десето поглавље у коме М. Влајчић, М. Данојлић, М. Маровић, С. Ђукић и Б. Љубишић говоре о тешкој атмосфери у редакцијама, о поделама и незадовољству које је владало међу новинарима, када је већина била против оштре цензуре штампе, као и о изложби фотографија Т. Петернека која је тих немирних јунских дана отворена под необичним околностима.

Последње једанаесто поглавље садржи шест текстова насталих из пера Ж. Жилника, Ј. Ђуретића, Ђ. Ковачевића, М. Бећковића, Р. Ђуричин и С. Машића који говоре о превеликим очекивањима и надама, али и о разочарењу, отржењњу и изгубљеним илузијама.

Личне историје, сабране у овом зборнику, писане јасно и логично (интелектуални сказ) представљају изузетно вредну грађу о нашој прошлости као и драгоцену сведочанство о противуречностима наше савремене историје којима ће се у трагању за сопственим идентитетом враћати све будуће генерације.